

Závěrečná práce

Náměty na výuku dějepisné části vlastivědy v Žibřidicích a blízkém okolí

Studijní program:

DVPP Další vzdělávání pedagogických pracovníků

Studijní obor:

Rozšiřující studium učitelství pro 1. st. ZŠ

Autor práce:

Mgr. Kateřina Svobodová

Vedoucí práce:

RNDr. Dominik Rubáš
Katedra primárního vzdělávání

Liberec 2022

Zadání závěrečné práce

Náměty na výuku dějepisné části vlastivědy v Žibřidicích a blízkém okolí

Jméno a příjmení:

Osobní číslo:

Studijní program:

Studijní obor:

Zadávací katedra:

Akademický rok:

Mgr. Kateřina Svobodová

P19C00013

DVPP Další vzdělávání pedagogických pracovníků

Rozšiřující studium učitelství pro 1. st. ZŠ

Katedra primárního vzdělávání

2022/2023

Zásady pro vypracování:

Cíl: Vytvoření námětů k výuce vlastivědy s využitím místní krajiny.

Požadavky:

- rešerše a studium odborné literatury k tématu;
- vypracování námětů k výuce vlastivědy;
- realizace aktivit dle vytvořených námětů;
- reflexe a sebereflexe.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce: tištěná/elektronická
Jazyk práce: Čeština

Seznam odborné literatury:

KRATOCHVÍLOVÁ, J., 2006. *Teorie a praxe projektové výuky*. Brno: Pdf MU, Lipka.
MATUŠKOVÁ, A., 1998. *Cvičení z didaktiky vlastivědy*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, ISBN 80-7082-482-4.
SVOBODOVÁ, H., MÍSAŘOVÁ, D., DURNA, R., ČEŠKOVÁ, T., HOFMANN, E., 2019. *Koncepce terénní výuky pro základní školy*. Masarykova univerzita, Brno.
VAVRDOVÁ, A., 2009. *Didaktika vlastivědy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
ZOUHAROVÁ, D., 2012. *Regionální učebnice: metodika tvorby regionální učebnice jako výchovně-vzdělávacího prostředku regionální výuky*. Brno

Vedoucí práce: RNDr. Dominik Rubáš
Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání práce: 19. září 2022
Předpokládaný termín odevzdání: 1. května 2023

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 1. prosince 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou závěrečnou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé závěrečné práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou závěrečnou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé závěrečné práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li závěrečné práce nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má závěrečná práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Děkuji RNDr. Dominikovi Rubášovi za trpělivost, laskavý přístup a podnětné vedení při tvorbě této práce.

ANOTACE

Práce se věnuje metodám a způsobům výuky, které se mohou použít v předmětu vlastivěda. Cílem práce je vytvoření námětů k výuce vlastivědy s využitím krajiny v Žibřidicích a okolí, které by žákům přiblížily historické události srozumitelnou a záživnou formou. Závěrečná práce může být inspirací učitelům k výuce vlastivědy na základní škole. Formy výuky jsou zaměřeny prakticky a efektivně.

Klíčová slova: vlastivěda, Žibřidice, formy výuky, mezipředmětové vztahy

The work is devoted to teaching methods and methods that can be used in the subject of national studies. The goal of the thesis is to create topics for teaching local history using the landscape in Žibřidice and the surrounding area, which would bring students closer to historical events in an understandable and entertaining way. The final thesis can be an inspiration for teachers to teach national studies in elementary school. Forms of teaching are focused practically and efficiently.

Keywords: homeland studies, Žibřidice, methods teaching, intersubject relationships

Obsah

1. ÚVOD.....	9
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	10
2.1. VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE – CHARAKTERISTIKA ŽÁKŮ 4. A 5. TŘÍDY	10
2.2. ZAKOTVENÍ VLASTIVĚDNÉHO UČIVA V RVP ZV	11
2.3. KONCEPCE VÝUKY VLASTIVĚDY.....	12
2.4. METODY VLASTIVĚDNÉHO VYUČOVÁNÍ V OBECNÉ ROVINĚ.....	14
2.4.1. METODY MOTIVAČNÍ.....	14
2.4.2. METODY AKTIVIZAČNÍ	15
2.4.3. METODY EXPOZIČNÍ.....	15
2.4.4. METODY FIXAČNÍ.....	15
2.4.5. METODY DIAGNOSTICKÉ A KLASIFIKAČNÍ	15
2.5. KONKRÉTNÍ METODY A FORMY	16
2.5.1. EXKURZE	16
2.5.2. GALERIE A MUZEUM.....	16
2.5.3. FILM.....	17
2.5.4. FOTOGRAFIE	18
2.5.5. INSERT	18
2.5.6. PRÁCE S MAPOU	20
2.5.7. BESEDA	21
2.5.8. PROJEKT.....	21
2.5.9. REFERÁT.....	21
2.5.10. SKUPINOVÁ PRÁCE	22
2.5.11. TERÉNNÍ VÝUKA.....	23
2.6. MEZIPŘEDMĚTOVÉ VZTAHY MEZI VLASTIVĚDOU A OSTATNÍMI VYUČOVACÍMI PŘEDMĚTY	25
2.7. HISTORIE OBCÍ KŘIŽANY, ŽIBŘIDICE A ZDISLAVA	26
2.7.1. Křižany	26
2.7.2. Žibřidice.....	26
2.7.3. Městys Zdislava.....	26
3. PRAKTICKÁ ČÁST.....	28
3.1. EXKURZE – RUČNÍ PAPIRNA POPYREA ZDISLAVA	29
3.2. PRÁCE S PRAMENEM – KRONIKA OBCE	31
3.3. PRÁCE S MAPOU – MAPA ŽIBŘIDIC.....	34
3.4. ORÁLNÍ METODA – PAMĚTNÍK	36

3.5.	PROJEKT: KŘÍŽE, BOŽÍ MUKA, SOCHY.....	38
3.6.	REFERÁT: ODKUD POCHÁZÍ MOJI PŘEDCI?	41
3.7.	REFERÁT: ZÁJÍMAVÁ OSOBNOST NAŠÍ OBCE	42
3.8.	SKUPINOVÁ PRÁCE (KOSTELY)	44
3.9.	VLASTIVĚDNÁ VYCHÁZKA (DUŠIČKY – HŘBITOV)	46
4.	ZÁVĚR.....	48
	SEZNAM LITERATURY:	49

1. ÚVOD

Tématem mé závěrečné práce jsou náměty na výuku dějepisné části vlastivědy v Žibřidicích a blízkém okolí. Učím na zdejší základní škole a zjistila jsem, že žáci svou obec a okolí moc neznají. Mám zkušenost s tím, že žáky baví, když jim učitel zprostředkovává učivo zábavnou a zajímavou formou, kdy nemusí jen sedět jen ve třídě, ale mohou se aktivně vydat na průzkum po obci a jejím okolí. Běžná a jednodušší praxe bývá taková, že si žáci danou látku přečtou v učebnici a poté si vyplní stránku v pracovním sešitě. Jednou za čas je test, který ověří naučené znalosti. Osobně ale považuji za smysluplnější využít existující metody a formy výuky při terénní výuce nebo dát žákům prostor pro vlastní uchopení a realizaci konkrétního tématu, kdy je učitel v roli průvodce a rádce.

V teoretické části této práce se jednak věnuji charakteristice žáků na konci prvního stupně základní školy a jednak očekáváním, co budou žáci umět a ovládat v předmětu vlastivědy, než nastoupí na 2. stupeň základní školy. Důležitým tématem je koncept výuky vlastivědy. Jak vlastně chceme, aby se vlastivěda vyučovala? Následují obecné metody vlastivědného vyučování. V práci jsem z odborné literatury vybrala některé konkrétní metody, které ve své praxi používám a vím, že fungují. Považuji je za dobrou praxi.

Součástí práce je také kapitola o mezipředmětových vztazích. Mám dobrou zkušenost s tím, že vlastivěda se dá velmi vhodně propojovat s dalšími předměty. Žáci jsou tak více motivováni, protože mohou své zkušenosti a dovednosti uplatnit i v jiných předmětech.

Praktická část obsahuje soubor 9 konkrétních forem výuky, které jsou realizovány na území obcí Žibřidice, Křižany a Zdislava. Jsou zaměřeny na žáky 4. a 5. třídy základní školy. Organizační forma výuky je rozmanitá, probíhá buď ve třídě nebo v terénu. Žáci pracují samostatně nebo ve skupině, badatelsky ve škole nebo si aktivitu připravují doma. V jednotlivých aktivitách se uplatňují mezioborové vztahy a mají návaznost na průřezová témata. Součástí práce je postup jednotlivých aktivit a jejich reflexe. Prostor má také hodnocení, kdy nehodnotí pouze učitel, ale výrazný prostor dostávají žáci, kteří jako první hodnotí dané aktivity, svou práci a práci ostatních.

Cílem mé závěrečné práce je vytvořit autorský soubor forem výuky, který pomůže žákům získat vztah k místu, kde žijí a ke kořenům, které je s tímto místem spojuje.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE – CHARAKTERISTIKA ŽÁKŮ 4. A 5. TŘÍDY

Vývojové období žáků, kteří chodí do 4. a 5. třídy (věk zhruba mezi 9.–11. rokem) je označováno ve vývojové psychologii jako mladší školní věk. Začínají se projevovat první známky pohlavního dospívání i s průvodními psychickými projevy. Škola poznamenává toto období rozhodujícím způsobem. Vývojové období bývá označováno jako nezajímavé, tzn. že se nedějí žádné výrazné vývojové změny. Změny se na rozdíl od předešlého vývojového období a následujícího vývojového období nezdaří tak převratné a bouřlivé. Psychoanalýza označuje toto období jako latentní. (pozn. jedna část psychosociálního vývoje je ukončena. Pudová a emoční složka osobnosti „spí“ až do další vývojové fáze – pubescence, kdy se projeví ve své plné síle.) (Langmeier – Krejčířová, 2013, str. 117–119)

Z praxe jsem u této věkové skupiny děti vyzorovala, že mezi dětmi mohou být v tomto věku už značné rozdíly ve zralosti. Některé děti jsou ještě hodně dětské, mají dětské zájmy, rády si hrají a jejich zájmy spíše odpovídají předchozí vývojové fázi a naopak některé už pomalu vstupují do puberty, působí zraleji, zajímají se o vážná témata a dokážou se o nich bavit.

Jak se toto období (mladší školní věk) projevuje v předmětu vlastivěda? Na co se můžeme jako učitelé spolehnout?

Mladší školní věk můžeme označit jako věk střízlivého realismu. Co to znamená? Dítě v tomto období je plně zaměřeno na to, co je a jak to je. Chce doopravdy pochopit okolní svět a věci v něm. Žáci se zajímají o lidi a země, snaží se rozšiřovat vlastní poznání o zkušenosti. Dávají přednost realisticky provedeným kresbám.

Realismus dítěte v mladším školním věku je nejdříve závislý na tom, co mu rodiče a učitelé autoritářsky předkládají. Později se přidává kritický realismus (pozn. dítě se stává kritičtější, i jeho přístup ke světu se stává kritičtější. Ohlašuje přicházející pubertu). Hodně záleží na přístupu rodičů, vychovatelů a učitelů, jak kritické období přijímají. Zda jsou k žákům tolerantní a považují to za vývojově nevyhnutelné období. Někdy ho dokonce podporují. Anebo ho ze všech sil potlačují a snaží se, aby žáci byli bez jakýchkoliv výjimek poslušní.

V tomto vývojovém období dětem nevyhovuje role, kdy jen přijímají poznatky. Chtějí si věci zkoušet tzv. na vlastní kůži. Nejlepší je vlastní zkušenost (empirismus). Pokud si žáci nemohou zkoušet na vlastní kůži, je dobré jim aspoň ukazovat obrázky či videa, která se k dané látce vztahují.

V tomto vývojovém období se u žáků rozvíjejí a zrají další schopnosti a dovednosti. Např. tělesný růst, hrubá i jemná motorika, smyslové vnímání, paměť a s tím spojené učení. (Langmeier – Krejčířová, 2013, str. 120–124)

Výuka dějepisného učiva je pro žáky na 1. stupni náročná. Žáci pochopí obecné chronologické sekvence (např. vývoj dopravních prostředků), historické události, které jsou vyučovány prostřednictvím příběhu lidí. Žáci mladšího školního nejdříve nevidí v historických souvislostech žádnou logiku. Postupně přicházejí na to, že události mají nějaké příčiny. Chronologický vývoj žáci vnímají jako změny, které jsou na sobě nezávislé. Časem poznávají, že změna je nevyhnutelná a že ne vždy vede k lepšímu. Pokud žáci nerozumí jednání lidí v minulosti, domnívají se, že dřív byli lidé „hloupi“. Ze začátku se nedokáží vcítit do tehdejšího jednání lidí. (Starý – Stará, 2017, str. 8-9)

U žáků má velký vliv, z jakého rodinného prostředí pocházejí. Zda jsou z domova zvyklé cvičit svou pozornost, zda jsou podporovány ve svých schopnostech a zájmech. Zda je rodiče berou někam za kulturou, prožívají s nimi jejich aktivity. Zda se nebojí vyslovit své myšlenky a názory, i když nejsou zrovna správné, lépe řečeno, zda jsou dobře. Děti se bojí chybovat, říct něco špatně, mýlit se. Poslední trendy sice vnímají chybu jako „kamarádku“ jako něco, co je žádoucí, co nevádí, ale v žácích a v jejich rodičích a i u mnoha učitelů je zakořeněno, že se žák NESMÍ mýlit, má vždy říct správnou odpověď.

2.2. ZAKOTVENÍ VLASTIVĚDNÉHO UČIVA V RVP ZV

Rámcový vzdělávací program (dále jen „RVP“) je obecně závazný rámec, podle kterého se tvoří školní vzdělávací program (dále jen „ŠVP“) všech oborů vzdělávání v základním vzdělávání, tedy i vlastivědy. RVP stanoví konkrétní cíle, formy, délku a povinný obsah vzdělávání podle všeobecného a odborného zaměření daného oboru vzdělávání. Dále jeho organizační uspořádání, profesní profil, podmínky průběhu a ukončování vzdělávání. RVP je základní a výchozí materiál pro tvorbu ŠVP.

ŠVP je dokument, který vydává ředitel školy nebo školské zařízení. Musí být zveřejněn na přístupném místě ve škole nebo školském zařízení, např. v budově školy je k nahlédnutí v písemné podobě a bývá dostupný i na webových stránkách školy nebo školského zařízení.

Rámcový vzdělávací program vydává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT, 2021).

Vlastivěda je ve 4. a 5. ročníku rozdělena na dvě základní části – zeměpisnou a dějepisnou. Co mají zvládnout žáci podle RVP v dějepisné části za dva, resp. jeden školní rok. V každém

ročníku se zpravidla jedno pololetí věnuje zeměpisné části a jedno pololetí dějepisné části. Časové dotace vlastivědy jsou 2 hodiny týdně. Někteří učitelé kombinují zeměpisnou a dějepisnou část, a to tak, že jednu hodinu v týdnu věnují zeměpisné části a jednu hodinu dějepisné části.

V RVP je vlastivěda zahrnuta v obecném tématu Člověk a jeho svět. Komplexně zahrnuje oblasti vzdělávání týkající se člověka, rodiny, společnosti, vlasti, přírody, kultury, techniky, zdraví, bezpečí apod. Zabývá se pohledem do historie i do současnosti a směřuje k dovednostem, které jsou potřebné pro praktický život. RVP pojímá témata velmi široce. Ve 4. a 5. ročníku je téma Člověk a jeho svět rozdělen do dvou předmětů – přírodověda a vlastivěda. Vlastivědy – dějepisné části – se týkají hlavně tematické okruhy: Lidé a čas. Toto téma vede učitele k tomu, aby naučili žáky orientovat se v dějích a v čase. Dále se mají zabývat tím, jak události postupují v čase a utvářejí historii věcí a dějů. Učit se poznávat, jak se život a věci vyvíjejí a jakým změnám podléhají.

V očekávaných výstupech RVP je ve 2. období (4. a 5. ročník) velmi obecný.

Žák:

- pracuje s časovými údaji a využívá zjištěných údajů k pochopení vztahů mezi ději a mezi jevy
- využívá knihovny, sbírky muzeí a galerie jako informačního zdroje pro pochopení minulosti
- srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik

(MŠMT, 2021, s. 52)

V učebnicích pro vlastivědu 4. a 5. ročníku začíná dějepisná část ve 4. ročníku kapitolou „Malá kapitola o čase“, kterou následuje „České země v pravěku“ a končí v 5. ročníku kapitolou současností, kapitolou „Od totalitní moci k demokracii“. (např. Stříbrná a kol., 2021)

2.3. KONCEPCE VÝUKY VLASTIVĚDY

S tématy dějepisné části vlastivědy se řada žáků setkává úplně poprvé. Není nutné, aby se žáci učili všechna fakta z paměti. Řadu těchto vědomostí se budou učit na 2. stupni. Je důležité, aby se naučili předkládaná fakta zpracovávat, uměli jim porozumět, případně aby věděli, kde je možné je najít (např. na internetu nebo v knihovně, muzeu). Je dobré, aby se děti přesně podle Komenského didaktiky naučily dívat na svět, pozorovat a z pozorování vyvozovat závěry. Dále

aby se naučily zařazovat nově nabyté poznatky do struktury již známých faktů a chápaly vzájemné souvislosti. (Matušková, 1998, str. 23)

Žáci na 1. stupni (i ve 4. a 5. třídě) jsou hraví. Zvolit dobrou a zajímavou metodu výuky dějepisné části vlastivědy je zásadní pro přijetí tohoto předmětu.

Z výzkumu, který proběhl na PdF UP v Olomouci vyplývá, že studenti, kteří se připravují na učitelské povolání na 1. stupni, sami nemají dobrou zkušenost z vyučování vlastivědy. Jejich zkušenosti jsou převážně negativní. Tento fakt se potvrdil i u studentů stejného studijního programu na PdF UK v Praze a na PdF MU v Brně, kde stejný výzkum proběhl také. (Vavrdová, 2002). To bohužel znamená, že studenti nemají žádný zažitý vzor, jak perspektivně vyučovat tento předmět. Nejvíce zmiňovali dotazovaní studenti nevhodný přístup učitele k učivu i žákovi, memorování faktů, neporozumění učivu, permanentní obavu a strach ze zkoušení, málo prostoru pro sebevyjádření, nezajímavé formy a metody práce. Na druhou stranu je pozitivní, že studenti měli vizi, že chtějí vlastivědu učit jinak, lépe. Pro výuku vlastivědy považují za nejdůležitější:

- vytvořit příjemnou atmosféru (žádný strach a obavy ze zkoušení)
- nesmí chybět humor
- naučit děti tvořivě myslet, ptát se (žádná otázka není „hloupá“, svět poznáváme otázkou PROČ?)
- co nejvíce vycházet ze zkušeností a zážitků dětí
- často střídat metody a formy práce, aby se výuka nestala nudnou a rutinní
- učivo co nejvíce dávat do souvislostí
- využívat všech dostupných vyučovacích prostředků a dát dětem možnost si některé pomůcky vyrobit
- co nejvíce využívat vycházek a výletů, exkurzí, zvláště v učivu o regionu (osobní zkušenost učí nejvíce) (Vavrdová, 1998, str. 2-7)

Motivace má několik částí, spojují vrozené, získané, biologické a sociální momenty. Ideální je, když má žák sám zájem o daný předmět. Jeho cílem je dosáhnout dobrého prospěchu, má potřebu poznávat. U části žáků je motivace přechodná, krátkodobá, kdy chtějí dosáhnout pouze dobré známky. (Čáp, 1993, str. 86–87)

Současná vlastivěda klade důraz na poznávání dějin a kultury daného regionu. Kromě naukového obsahu má velký potenciál pro rozvoj citového vztahu k domovu, ke kraji a k vlasti. Vlastivědné učení tak klade důraz nejen na citové zaujetí žáků, ale také na racionální stránku.

Pokud se do výuky vybere regionální téma a dobře se didakticky zpracuje, ulehčí to žákům pochopení a osvojení dané látky. Problém současné vlastivědy je v tom, že ve výukové oblasti se neočekávají předem získané vědomosti, tak v oblasti emocí se očekává, že žák má samozřejmou citovou vazbu k prostředí, kde žije. Řada dětí žije od narození v prostředí, které potlačuje původní krajevou a místní individualitu. Pokud chceme u žáků podpořit regionální povědomí, musíme ho u většiny z nich postupně vytvářet a rozvíjet. (Navrátilová-Bujnová-Ivanovičová, 2002, str. 106-107)

2.4. METODY VLASTIVĚDNÉHO VYUČOVÁNÍ V OBECNÉ ROVINĚ

Metodou zde rozumíme postup, kterým učitel vede žáky k dosažení stanovených výchovně vzdělávacích dílů. Ty obecně určuje RVP. Metody mohou být různé, vždy by však měly být adekvátní věku a mentálním schopnostem dětí. (Matušková, 1998, str. 55)

Nejčastějším způsobem, jak se vlastivěda vyučuje, je koncept chronologický. Začínáme nejstarším obdobím (co je pravěk) a pokračujeme do současnosti. Tento přístup má výhodu v tom, že události na sebe navazují, nové děje vycházejí z dějů, které již proběhly a se kterými se žáci už seznámili. Nevýhoda je v tom, že děti nejsou schopny představit si časové rámce miliard i milionů let.

Méně obvyklým je koncept retrospektivní. Při tomto přístupu začínáme v současnosti a postupujeme zpátky do historie. Výhodou tohoto přístupu je, že začínáme v době, kterou žáci znají, orientují se v ní. Nevýhodou je, že se nemůžeme opřít o fakta, která zrovna probírané látce předcházejí.

Jedním z hledisek vyučování můžou být metody motivační, aktivizační, expoziční, fixační, diagnostické a klasifikační. (Matušková, 1998, str. 55)

Pro zvolení „správné“ metody by se měl učitel zaměřit sám na sebe. Vědět, jaká je jeho osobnost, co ho baví, co dokáže zajímavou formou předat svým žákům.

Následně jsou popsány jednotlivé metody dle Matuškové

2.4.1. METODY MOTIVAČNÍ

Motivace a zájem dětí o učení jsou nejdůležitější složkou vzdělávání. Děti potřebují k dobré motivaci vědět, zda to, co se učí budou v životě potřebovat, k čemu jim znalosti budou a zda budou užitečné. Bez primární motivace ztrácí vyučování smysl. Existuje také sekundární motivace. Žáci se učí z touhy po dobré známce nebo ze strachu. Tato motivace není pro učení

tak vhodná jako primární motivace, kdy se žák učí pro zábavu a považuje tento proces za důležitý. Učitel pracuje se vstupní motivací, která je vždy na začátku předmětu hodiny nebo motivace, má ale své hranice a svou míru. Přílišná snaha motivovat žáky může rozptylovat jejich pozornost, mnoho používaných prostředků v jedné hodině může vést k její roztříštěnosti a může žáky zahltnout. Pro zvolení motivační metody velmi záleží na osobnosti učitele, na skladbě žáků ve třídě a v neposlední řadě na materiálním vybavení školy. (Matušková, 1998, str. 55)

2.4.2. METODY AKTIVIZAČNÍ

Tyto metody se používají na začátku nebo i v průběhu hodiny, aby si žáci zaktivizovali předchozí poznatky. Tato aktivizace pomáhá navázat na novou látku tím, že se dosud probrané učivo zopakuje. Může to být formou samostatné nebo skupinové práce, kontrolou domácího úkolu, kvízem, frontálním opakováním, křížovkou atd. (Matušková, 1998, str. 56)

2.4.3. METODY EXPOZIČNÍ

Těmito metodami rozumíme takové postupy, kdy žák získává nové poznatky. Může je přijímat pasivně (poslechem výkladu, vyprávění, sledováním videa) nebo aktivně (učitel zvolí vhodný problém k řešení). U této metody jde o to, že pokud žák používá při expozici více smyslů. Tím jsou výsledky kvalitnější. (Matušková, 1998, str. 57)

2.4.4. METODY FIXAČNÍ

Fixační metody pomáhají učivo procvičit a upevnit. Jedná se o celou škálu metod, obecně se jedná o opakování a procvičování vědomostí. Na rozdíl od expoziční metod u fixační je vhodné střídání různých činností a didaktických metod. (Matušková, 1998, str. 58)

2.4.5. METODY DIAGNOSTICKÉ A KLASIFIKAČNÍ

Nejčastější metodou této skupiny je ústní zkoušení. Učitel po žácích chce souvislejší projev. Žák by měl mít k dispozici u zkoušení potřebné materiály, o které se může opřít a se kterými v hodině běžně pracuje (např. mapu). Ústní zkoušení dále pomáhá učiteli průběžně sledovat výkon jednoho žáka. Zároveň je to pro něj příprava na 2. stupeň. Vedle ústního zkoušení se může jednat o zkoušení z praktických dovedností, jakými jsou např. práce s kompasem, orientace na časové ose, práce se směrovou růžicí). Žák by měl prokázat, že si danou látku osvojil, chápe ji a orientuje se v ní. (Matušková, 1998, str. 59)

2.5. KONKRÉTNÍ METODY A FORMY

2.5.1. EXKURZE

Tato metoda dokáže spojit školu s praktickým životem. Dává vyučování nový atraktivní rozměr. Obvykle se jedná o návštěvu významného nebo zajímavého místa, instituce. Cílem je propojit obsah výuky s praktickým rozměrem. Dále se jedná o metodu, z níž si žáci nejvíce zapamatují právě kvůli propojení školy a reálného světa. Při volbě této metody je důležité promyslet si, co má žákům dát, čím pro ně bude přínosná, zda je dané místo dobře didaktizované. Dále je důležité, zda učitel zná prostředí, ve kterém se bude exkurze konat a jak na exkurzi žáky připravit, jak je motivovat. Je důležité si promyslet, zda na exkurzi připravit pracovní listy s úkoly či otázkami. Exkurze může důležitým způsobem ovlivnit motivaci žáků k učení, k získání zájmu o daný předmět. Tak jako přípravě exkurze (výběr místa, stanovení cíle, zajištění kvalitního průvodce, apod.) je důležité věnovat pozornost i aktivitám po jejím skončení věnovat jí náležitou pozornost. Jedná se o zhodnocení nejen ze strany učitelů, ale i žáků. Vhodným prostředkem se jeví mezipředmětové propojení, ať už s českým jazykem a slohem, matematikou nebo výtvarnou výchovou. Učitelé by neměli hodnotit jen to, kdo z žáků se jak choval na exkurzi a jaké tresty se za různé prohřešky udělí. (Čapek, 2019, str. 194–195)

2.5.2. GALERIE A MUZEUM

Využití galerie a muzea v rámci vlastivědy je praktická věc. V dnešní době jsou různé galerie a muzea vybaveny pedagogickými pracovníky (didaktiky), kteří se přímo soustředí na školní kolektivy. Mají připraveny zajímavé programy včetně pracovních listů. Učitel je tam v roli pedagogického dozoru, což ale vůbec nebrání tomu, aby program pečlivě sledoval, případně se do něj sám aktivně zapojil. Pro učitele to může být vhodná příležitost k tomu, aby „okoukal“ didaktické dovednosti někoho jiného a sám potom tyto aktivity zapojil do své výuky.

Návštěva galerie a muzea, možnost, kdy žáci stráví den mimo školu v podnětném a jiném prostředí je přínosná. I když není v galerii nebo muzeu žádný program, je to pro žáky přínosné tím, co vidí. Na učitele to klade nárok, že se musí před takovou návštěvou dobře připravit, aby mohl žáky při prohlídce vést. (Čapek, 2019, str. 206)

2.5.3. FILM

Použití filmu nebo filmové ukázky ve výuce vlastivědy je velmi přínosné. Sice se nejedná o vlastní prožitek žáků, ale vizuální zkušenost je pro žáky také přínosná. Film, dokument nebo krátké video rozvíjí estetické cítění žáků a jejich další dovednosti. Televize a hlavně internet jsou v současné době velmi populární. Dokument lze prezentovat několika způsoby:

1. Prezentace v bloku

Žáci zhlédnou dokument v celku, bez přerušování. Nevýhodou je, že jsou v pasivní roli, chybí didaktické zpracování a žáci se toho málo naučí. Výhodou je přirozené zhlédnutí dokumentu, které žákům umožní prožít příběh či vyprávění, mohou se s postavami a dějem ztotožnit, nechat působit emoce. Nevýhodám tohoto přístupu lze předejít tím, že učitel uvede dokument, upozorní žáky na případné nejasnosti. Dokument lze také rozdělit na části, kdy po každé sekvenci učitel žákům zadá předem připravené úkoly. (Čapek, 2019, str. 84)

Většinou se snažím, aby měl dokument nejvýše 10 až 15 minut. Jako zdroje používám ctedu nebo youtube. Mezi žáky je obzvlášť oblíbený cyklus „Dějiny udatného českého národa“ pro svou délku a vtipnost. Jako vstup do tématu je tento cyklus zdá vhodný. Jde o to, jak pro které téma. Např. rekatolizace po roce 1620 jen opakuje stará schémata o katolických jezuitách a vykořisťovaných venkovanech.

I videa na ctedu jsou svou stopáží vhodná, bývají dlouhá zhruba 5 až 8 minut.

2. Prezentace v intervalech

Jedná se o opačný přístup než prezentace v bloku. Dokument je rozkouskovaný, učitelem přerušován a komentován.

Nevýhodou je ztráta napětí, přerušování nastartovaných emocí. Pokud se jedná o dlouhý dokument, může se stát, že ho žáci vidí ve dvou vyučovacích hodinách. Naopak výhodou je lepší didaktické zpracování dokumentu, kdy učitel sleduje reakce žáků před tím, během něj i po zhlédnutí dokumentu. (Čapek, 2019, str. 84–85)

Dokument, který by svou délkou zasáhl do dvou vyučovacích hodin je pro žáky 1. stupně nevhodný. Pokud jsou ale žáci schopni zvládnout tak dlouhý dokument, případně učitel ví, že je dobré, aby ho viděli, tak jej lze použít.

3. Prezentace úryvku

Učitel pustí pouze ukázku z dokumentu. Nevýhodou je, že žáci neznají kontext, sledují pouze oddělenou scénku. Výhodou je, že si učitel může vybrat pouze jednu důležitou pasáž, která je zaměřena na cíl vyučovací jednotky. Úryvek žáci mohou zhlédnout několikrát, mají dostatek času na porozumění. Obvykle si všimnou toho, co poprvé přehlédli. (Čapek, 2019, str. 85)

Myslím, že použití ukázky dokumentu je pro žáky 1. stupně vhodné. Je zároveň důležité, aby učitel dobře pracoval s úvodním slovem a s komentářem dokumentu. Pro žáky je vhodnější kratší filmová ukázka.

2.5.4. FOTOGRAFIE

Vedle filmu je fotografie vhodným doplněním výkladu. Hodí se např. při powerpointových prezentacích. Pracovní sešit nakladatelství Nová škola Brno používá „Badatelský úkol“, který žáky vede k tomu, aby zjišťovali různé informace (Zjistí, které sochy tvoří sousoší svatého Václava na Václavském náměstí v Praze? Vyhledejte vyobrazení gotických staveb. Jaká je barokní památka ve vaší obci?). Při plnění těchto úkolů (osobně je zadávám jako dobrovolné domácí úkoly) žáci mohou použít internet, kde si najdou informace a fotografie, nebo se projdou po své obci a barokní památku vyfotí. V dnešní době chytrých telefonů to není žádný problém.

2.5.5. INSERT

Metoda INSERT (interaktivní poznámkový systém pro efektivní čtení a myšlení) používá značky pro práci s textem, které pomáhají k lepšímu porozumění a zároveň slouží k systematizaci textu a poznámek. Žáci pracují s textem tak, že vedle vět, pasáží či odstavců připsávají značky podle toho, jak mu rozumějí.

- ✓ rozumím tomu, to jsem věděl
- ? nerozumím, potřebuji se zeptat, potřebuji vysvětlit slovo
- ! chci zdůraznit nebo to mě překvapilo
- + souhlasím
- nesouhlasím

Učitel připraví text a žáci ho procházejí a označují ho výše uvedenými symboly. Učitel má hned přehled o užívaných symbolech a tím pádem i o úrovni znalostí ve třídě. Když mají žáci hotovo, učitel s nimi zadaný text prochází a ptá se na užití jednotlivých znaků. Učitel si může vybrat jeden znak, kterému dá v daném textu přednost:

- ✓ hodí se, pokud chce učitel zlepšit atmosféru ve třídě, vztah žáků k danému předmětu; učitel chválí, že žáci porozuměli textu
- ! je vhodné se na tento symbol zaměřit, pokud učitel chce vyzdvihnout to, co žáci považují za důležité, nebo to, co je překvapilo
- + a – pokud dostanou žáci text, který obsahuje argumenty, se kterými buď souhlasí nebo nesouhlasí, jde o postoj žáků

Pro žáky 1. stupně se mohou použít pouze některé značky, např. + nebo -, zda s tím, co je v textu, souhlasí, nebo nesouhlasí. Tyto znaky se mohou také použít v kontextu, zda danou věc žák zná, nebo nezná, že ji slyší poprvé.

Jsou také uváděny jiné významy těchto znaků:

- ✓ informace, které žáci již znají (může se použít v jednodušší formě +)
- + informace, které mají pro žáky novou hodnotu
- ? informace, které jsou pro žáky nejasné a neurčité
- informace, které nejsou ve shodě s tím, o čem si mysleli, že je správné

Pokud se učitel rozhodne pro metodu INSERT, měl by se rozhodnout pro užívání jedné značky s významem a neměnit jejich charakteristiku, aby v tom žáci neměli zmatek. INSERT značky by měly být viditelně vyvěšeny ve třídě.

Všichni žáci by měli mít dostatek prostoru a času na přečtení textu.

(Sieglová, 2019, str. 135-137)

Tato metoda je vhodná i pro vlastivědu, např. při tématech, kde je mnoho informací, o kterých si učitel myslí, že by bylo vhodné, kdyby si je žáci zapamatovali. Informace mohou být rozepsány do jednotlivých vět a žáci si je metodou INSERT třídí. Pokud se jedná o novou látku, kterou žáci dosud v žádném jiném předmětu (např. v prvouce) neslyšeli, je vhodné použít jiné značky.

Lze použít např. tyto značky:

- ✓ zajímavé
- ↓ nezajímavé
- + to si chci zapamatovat

Lze ji použít v pracovním listu, který se zařadí jako opakování a prohloubení probrané látky.

Tuto tabulku jsem sama zpracovala pro své žáky.

<ul style="list-style-type: none"> ✓ zajímavé, to si pamatuji, to znám ↓ nezajímavé + to si chci zapamatovat 	
Parní stroj vynalezl James Watt.	
František Josef Gerstner sestrojil první parní stroj v českých zemích.	
F. J. Gerstner byl matematik, fyzik a inženýr. Založil technické učiliště v Praze, předchůdce dnešního ČVUT (Českého vysokého učení technického).	

Prokop Diviš (sestrojil uzemněný bleskosvod) byl katolický kněz. Zajímal se přírodovědu, léčitelství.	
Koňská železniční dráha (koněspřežka) vedla z Lince (Linz) do Českých Budějovic. Tato trať byla zvolena záměrně, protože se tudy vozila sůl.	
František a Václav Veverkovi (vynálezci ruchadla = vylepšený pluh na orbu půdy) byli bratřenci. Jeden z nich byl kovář a druhý přemýšlivý zemědělec, který chtěl ušetřit dřinu a zlepšit orbu.	
Přínos ruchadla je v tom, že půdu nejen rozrušuje a provzdušňuje, ale zároveň ji převrací tak, že vrchní vrstva se dostává dolů a spodní vrstva odpočaté půdy navrch. Orba je méně namáhavá.	
Josef Ressel vynalezl lodní šroub. Tento vynález pohání lodě dodnes.	

2.5.6. PRÁCE S MAPOU

Mapa je tradičním a důležitým didaktickým prostředkem, který umožňuje orientaci v prostoru. (Čapek, str. 107) Na druhou stranu bývá práce s mapou, se slepou mapou, noční můrou řady žáků, kteří se musí nazpaměť učit „co kde leží“ apod. Já ve výuce používám mapu jako pomůcku, která je žákům k dispozici i při písemné práci, testu. Považuji za důležité, aby se uměli na mapě orientovat, uměli najít to, co potřebují.

Výuku vlastivědy je důležité realizovat s mapovými materiály. Žákům by měly být k dispozici vlastivědné soubory map, které obsahují mapy jak zeměpisné, tak i dějepisné. (Matušková, 1998, str. 67)

Co se týká souboru map, je důležité sehnat kvalitní aktuální atlas, který bude pro žáky dobře srozumitelný. V praxi používám mapy z internetu, které promítám na interaktivní tabuli. Žáci nemusejí sedět v lavici, chodí k tabuli, kde je mapa velká a dobře čitelná a společně se na ní orientujeme, analyzujeme atd.

Základními úkony pro práci s mapou jsou:

1. Čtení mapy: žáci si osvojují kartografické znalosti (znalost měřítko, význam barevných prvků na mapě, výškopisu a polohopisu). K tomu, aby žáci uměli číst mapu, je potřeba naučit je pochopit mapový jazyk, tzn. vědět, že každý objekt na mapě je znázorněn příslušným tvarem. Je důležité pochopit podstatu map.
2. Analýza mapy: žáci se učí zjišťovat, co se na mapě a v jakém množství nachází. Lze to i pomocí více map (historické a současné). Ve vlastivědě se žáci seznamují s historickými mapami, kde jednotlivé území a státy mají jiné hranice než dnes. Na to

je třeba žáky upozornit, případně jim zároveň s historickou mapou ukázat i mapu současnou.

3. Interpretace (informací z mapy – syntéza): i když žáci ve vlastivědě pracují s historickými mapami, jsou důležité jejich zeměpisné znalosti a dovednosti, aby i na historické mapě uměli najít státy, které existují v současnosti. Mohou poznat i mapy staré, dobové.

(Čapek, 2019, str. 107–110)

2.5.7. BESEDA

Jedná se o metodu, při níž žáci získávají nové poznatky na základě ústního vyprávění pamětníka. Získávání faktů není klíčovým faktorem metody, jde především o zachycení osobních prožitků pamětníka. Zvláště přínosné jsou zážitky, které nejsou zprostředkované, ale kterých se vypravěč sám zúčastnil. Žák se díky emocím či drobným detailům z každodenního života může přiblížit době a lépe pochopit tehdejší události. (Vaněk – Mücke, 2011, s. 8)

2.5.8. PROJEKT

Projekt – projektový den

Jedná se o nejkompexnější vyučovací metodu. Jde o přechod od myšlenky k činu, je to záměr realizovat nápad. Žáci se zabývají jednou oblastí podrobně a nahlížíjí ji z různých stran. Metoda projektové výuky umožňuje překlenout roztržitost poznatků a častou odtrženost výuky od reality života. Jde o interdisciplinární (tj. didakticky komplexní) činnost. Tato metoda učí žáky spolupracovat, rozvíjí celou řadu dovedností v umožňuje rozvoj žáka v oblasti kognitivního, emocionálního, volního a motivačního vývoje. (Kratochvílová, 2016, str. 53)

Projektového dne se může zúčastnit buď jen jedna třída nebo celý 1. stupeň.

2.5.9. REFERÁT

Referát je metoda poněkud problematická v tom, do jaké míry je přínosná pro žáky. Pozitiva jsou prý velmi pochybná. (Čapek, 2019, str. 276) Pokud jde o to, aby se žák naučil mluvit před třídou, jsou mnohem lepší způsoby, jak toho dosáhnout.

Pokud se učitel rozhodne, použít tuto metodu, je vhodné, aby žáky vedl k tomu, že by měli udržet pozornost posluchačů – řečí těla, očním kontaktem a aby zdůraznili důležitá fakta. Žáci by se měli naučit kvalitně přednést referát, např. prezentovat ho vlastními slovy, těžší pasáže

přečíst. Učitel by neměl nechat žáky číst referát monotónním hlasem a z papíru. Nevýhodu mají slabí čtenáři, kteří referát s obtížemi „přelouskají“.

Zásady, které obecně platí pro zadávání referátu:

- Informace nemusí být vyčerpávající, ale jde o výběr nejdůležitějších faktů;
- Žák musí využít několik informačních zdrojů, které v referátu uvede;
- Délka referátu by neměla přesáhnout 5–10 minut;
- Referát by měl obsahovat úvod (zaujmout posluchače), strukturu výkladu – o čem bude řeč, obrázkové materiály, mapy. Pokud jsou uvedena cizí slova nebo pojmy, vysvětlit je. Dále závěrečné shrnutí a případně prostor pro dotazy a diskusi.

Při přednesu referátu pomáhají posluchačům schémata a fakta, která mohou být napsána na tabuli. Žák, který přednáší referát před třídou, může použít řečnické lístečky, na nichž jsou napsány hlavní body. (Čapek, 2019, str. 276–277)

Já v praxi při výuce vlastivědy metodu referátu používám. Z mého pohledu je pro žáky přínosná tím, že sami podle zadání zpracují nějaké téma. V 5. ročníku v dějepisné části zadávám žákům referát na jimi vybraného prezidenta. V loňském školním roce, kdy se učilo téměř stále online, jsem toto téma zadávala ve spolupráci s žáky. Jen bych ráda sdělila, že učím na vesnické malé škole a v loňském školní roce jsem měla 5 žáků 5. třídy. Každý z nás jsme vymysleli otázku, na kterou by měl každý žák při zpracování referátu najít odpověď. Kritériem pro zadání otázky bylo: Co by měl na prezidentovi zajímat? Nechala jsem to na žácích, jakou otázku vymyslí. Každý žák dostal zpracovat dva prezidenty a na jejich osobnost zpracovával referát. Snažil se najít odpovědi na otázky, které měl zadány. Referáty žáci zpracovali povedeně.

2.5.10. SKUPINOVÁ PRÁCE

Jedná se o metodu organizace práce při výuce. Její podstata už dle názvu spočívá v tom, že žáci jsou rozděleni do skupin a v té společně pracují na zadaném úkolu. Velikost a skladba skupiny mohou být různé. Sestaví se losem nebo je určí učitel. Žáci pracují ve skupinách samostatně, radí se mezi sebou, na úkolu pracují společně. Ten může být pro všechny skupiny stejný nebo každá skupina může dostat svůj úkol, s jehož výsledkem poté seznámí ostatní skupiny. Zadání stejného úkolu má výhodu: kontrola probíhá společně a pro učitele je snadnější. Skupiny mezi sebou můžou své výsledky porovnat, i když se probere menší úsek učiva. Naproti tomu, když učitel zadá každé skupině její vlastní úkol, musí počítat s tím, že kontrola zabere více času. Je praktické střídat složení skupin a i formu zadávání úkolů. Učitel musí zvážit aktuální

didaktickou situaci ve třídě, složení žáků, jak jsou zvyklí mezi sebou komunikovat a spolupracovat. Je třeba zohlednit časové možnosti při konkrétní probírané látce a v neposlední řadě i množství didaktického vybavení, které jsou potřeba pro skupinovou práci. (Matušková, 1998, str. 61–62)

Vztahy a atmosféra v pracovní skupině, kterou tvoří žáci, mají velký vliv na plnění úkolů a na spokojenost jednotlivých členů skupiny. Může to být problém při plnění náročnějších úkolů, kdy je potřeba aby se do řešení zapojili všichni. (Čáp, 1993, str. 259)

V praxi se mi stává, že někteří žáci nechtějí spolupracovat: velmi nelibě nesou, když jsou spolu buď ve dvojici, nebo ve skupině. I přes tyto negativní emoce nechávám žáky v jedné dvojici, nebo ve skupině. Domnívám se, že se žáci musí naučit spolupracovat i s tím, koho si sami nevybrali. Vytvoření takové dvojice nebo skupiny vzniká losováním.

2.5.11. TERÉNNÍ VÝUKA

Terénní výukou rozumíme takovou výuku, kdy opustíme prostor klasické školní třídy a vyučování probíhá pod širým keřem. I v prostoru mimo třídu se plní výchovně-vzdělávací cíle. Terénní výuka by neměla probíhat nahodile, ale měla by být dobře naplánovaná a promyšlená, která není vytržena z kontextu učiva, tzn. že terénní výuka navazuje nebo předchází probíranému učivu. Terénní výuka může mít různou organizační formu: vycházka, terénní exkurze, terénní cvičení, výlety na více dní nebo škola v přírodě. Podle cíle výuky mohou být žáci v pozici pasivních pozorovatelů nebo aktivními badateli. Tato forma výuky může probíhat buď v okolí školy nebo v jiných institucích (muzeum, galerie, výrobní podnik apod.) (Svobodová, 2019, str. 10–11)

Řada rodičů a učitelů chápe terénní výuku jako „ulejvání“ žáků a odmítá ji. Není pro ně hodnotná a efektivní. Nevnímají ji jako součást výchovně-vzdělávacího procesu. Důvody pro nezařazování terénní výuky jsou různé. Učitelé a rodiče si myslí, že tato forma dětem nic nepřináší. Dále to může být tím, že učitelé si nejsou jisti, zda jsou schopni určit přírodniny v okolí školy, že nejsou v kraji doma, že nejsou s okolím školy seznámeni. Je důležité, aby učitel rodičům třeba na třídních schůzkách nebo prostřednictvím e-mailu, vysvětlil pozitiva této metody. V čem je pro žáky přínosná a proč je potřeba žáky učit venku. Po vlastivědné vycházce je dobré dát zpětnou vazbu nejen vedení školy, ale i rodičům, poslat jim např. fotky nebo je uložit na webové stránky školy s potřebným komentářem. Málokdo si uvědomuje, že zorganizování této aktivity je pro učitele náročné: od zajištění místa, zjištění spojů, administrativně (různé souhlasy, výběr peněz apod.) Pro žáky je přínosná i ze sociálního

hlediska. Výjezd mimo školu je pro třídní kolektiv prospěšný kvůli společným zážitkům. Většinou se cestou stane něco zajímavého, nečekaného. I malé drama (např. běh k autobusu, aby neujel) může být pro vztahy ve třídě velmi přínosné. (Zouharová, 2012, str. 41)

2.6. MEZIPŘEDMĚTOVÉ VZTAHY MEZI VLASTIVĚDOU A OSTATNÍMI VYUČOVACÍMI PŘEDMĚTY

Jednotlivé předměty jsou mezi sebou propojeny logickými souvislostmi. K větší efektivitě učení je dobré tyto vztahy mezi předměty posilovat a využívat je. Vlastivěda má na 1. stupni zvláštní postavení v tom, že se v ní žáci seznamují s okolním světem, učí se novým poznatkům tak jako v jiných předmětech. Mezipředmětové vztahy vlastivědy a jiných předmětů můžeme sledovat ve dvou rovinách: horizontální a vertikální.

- Horizontální úroveň: jde o propojení předmětů v rámci jednoho ročníku. Velmi vhodně a dobře se vlastivěda propojuje s českým jazykem, konkrétně se slohem. Rozšiřování slovní zásoby, čtení článků v čítance, které souvisí s tématem probíraným ve vlastivědě – např. Staré pověsti české. V matematice můžeme využít matematické dovednosti pro výpočet měření, měřítka na mapě, odhad vzdálenosti, práce s časovou osou. Propojení vlastivědy a výtvarné výchovy nabízí mnoho témat k výtvarnému ztvárnění, zážitků z vlastivědné vycházky, vnímání estetiky krajiny, kreslení podle skutečnosti (např. barokní památka v obci). Velmi úzké vztahy má vlastivěda s přírodovědou, kdy se některá témata prolínají a doplňují. Poznávání vlastního regionu, obce je vhodné probírat souběžně jak ve vlastivědě, tak v přírodovědě.

I s jinými předměty se může vlastivěda propojit, i když to na první pohled vypadá zvláštně. Např. propojení s hudební výchovou – zpívání místních lidových písní, seznámení se s regionálními skladateli, hudebními tělesy. Tělesnou výchovu lze propojit při vlastivědné vycházce, kdy se na cestu mohou vzít nějaké sportovní náčiní – létající talíř, míč, házedlo apod.

Pro zdařilé mezipředmětové propojení vlastivědy a ostatních předmětů je potřeba dobrá znalost učebních osnov jednotlivých předmětů, umění nalézt potřebný prostor pro tvořivost a vytipovat možnosti, které nabízejí obec a region, ve kterých žáci žijí.

- Vertikální úroveň: Jde o vztahy vlastivědy s předměty, které žáci měli v nižším ročníku (hlavně jde o prvouku) a s předměty, které následují ve vyšších ročnících (dějepis, zeměpis, občanská výchova). Vlastivěda navazuje na prvouku, kdy znalosti z tohoto předmětu rozšiřuje a prohlubuje. Učitel musí znát učivo prvouky, aby věděl, na co může navázat a co je potřeba doplnit a prohloubit. Ideální je, když učitel vyučuje v 1. – 3. ročníku prvouku a na tu sám naváže ve 4. a 5. ročníku.

Ve vlastivědě se žáci učí základní zeměpisné a dějepisné pojmy. Učitel by měl znát, které vědomosti budou žáci potřebovat na 2. stupni. Měl by se seznámit s učivem v 6. ročníku, aby věděl, které znalosti a dovednosti budou jeho žáci na 2. stupni nezbytně potřebovat. Jde hlavně o orientaci v čase, seznámení se s nejdůležitějšími událostmi české historie, případně s významnými osobnostmi, se zvláštnostmi historie regionální oblasti, kde žáci žijí, a s významnými historickými památkami jednak v rámci celé České republiky, tak i regionálními.

Ve vlastivědě se utváří vztah k domovu, k vlasti. Dále také k sousedním státům, utváření se první ekonomické představy. To je základ pro výuku k občanství na 2. stupni. (Matušková, 1998, str. 31–33)

2.7. HISTORIE OBCÍ KŘIŽANY, ŽIBŘIDICE A ZDISLAVA

2.7.1. Křižany

První zmínka o obci pochází z roku 1352. Obec nesla název Crysani villa (vesnice Krisanova). Ve 12. a 13. století na pozvání české šlechty přišli do kraje Němci. Ti zde v širokém okolí vybudovali celou řadu obcí a kostelů. Název obce se v průběhu staletí několikrát změnil. Z konce 14. století pochází pro obec název Suchá nebo Suchý, dále Chrystorf, Griesdorf, Chrustot, Kryssdorf (1481) a Krinsdorf (1615). V 17. století se prosadil název Kriesdorf, ze kterého vznikl český název Křižany. Obec leží 10 km západně od Liberce pod svahy Ještědsko-kozákovského hřbetu. Obcí protéká Ještědský potok. (obeckrizany.cz)

2.7.2. Žibřidice

Žibřidice (německy Seifersdorf) jsou součástí obce Křižany. V obci stojí základní škola (1. – 9. ročník), která byla postavena v roce 1911, je spádovou školou pro obce Křižany, Žibřidice a Zdislavu.

2.7.3. Městys Zdislava

Obec leží v historickém německém kolonizačním území. Rozkládá se po obou březích potoka obklopená lesy (odtud i její původní německý název Schönbach – Krásný Potok). Obec protíná železniční trať, která vede z Liberce do Teplic. Část obce leží v území přírodního parku Ještěd. Původně německá obec Schönbach je velmi stará. První písemná zmínka je z roku 1364, kdy se píše o faráři jménem Johannes, který se v Schönbachu narodil. První dům v obci byla železárna na jihozápadu obce, pod výšinou, kde se dolovala železná ruda. Na místě železářny

stála později kovárna. V sedmdesátých letech 20. století byla obec přičleněna k sousední obci Křižany. V roce 1990 se obec opět osamostatnila. V roce 1995 se Zdislava zúčastnila celostátní soutěže Vesnice roku a získala Modrou stuhu. Od roku 1997 se v kostele sv. Jana Křtitele pořádají různé koncerty. (mestyszdislava.cz)

3. PRAKTICKÁ ČÁST

Jednotlivé formy terénní výuky se realizují na území obcí, které spadají pod Základní školu Křižany-Žibřidice. Jedná se o tři obce – Křižany, Žibřidice a Zdislavu. Děti z těchto obcí navštěvují 1. stupeň, který vzhledem k dosud nízkému počtu žáků je organizován malotřídně. Základní škola v Žibřidicích má i 2. stupeň, který navštěvují děti z výše uvedených obcí a z obce Dubnice, která má také základní školu, ale jen 1. stupeň. Školu v současné době navštěvuje 84 žáků, z toho 41 žáků 1. stupeň. Škola je moderně vybavená, má tělocvičnu, hřiště, keramickou dílnu a počítačovou učebnu. V její blízkosti je les, kopec Stříbrník s krásnou čedičovou skálou, na kterou vede z blízkosti školy naučná stezka, kterou pod vedením paní učitelky udělali žáci sami. Použité výukové formy a metody jsou v souladu se školním vzdělávacím programem naší základní školy „Nejsi v tom sám, pomůžeme ti v tvém vzdělání i životě“.

Cílovou skupinou aktivit v praktické části jsou žáci 4. a 5. třídy, kteří mají hodiny vlastivědy spojené. Mám zkušenost s tím, že mnoho aktivit mohou dělat žáci společně.

Při přípravě a realizaci vyučování mimo třídu může mít učitel dojem, že by měl s žáky navštívit nějaké významné místo, které je mediálně známé, organizaci, která má perfektně zvládnuté didaktické postupy, pracovní listy a dokonale proškoleného odborníka.

Při rozhovoru s žáky jsem zjistila, že svou obec a okolí moc neznají. I já jsem měla pocit, že v Žibřidicích a okolí nic zajímavého není. Ale mylila jsem se. Při podrobnějším průzkumu a zamyšlení se nad jednotlivými aktivitami jsem zjistila, že v okolí školy se dají najít zajímavá místa a praktikovat nejrůznější aktivity.

Soubor obsahuje 9 námětů na výuku, které se odehrávají buď ve třídě nebo venku. Jsou konkrétně zaměřeny na obec Žibřidice a okolí. Některé jsem osobně se třídou uskutečnila, některé zůstaly pouze v přípravné fázi, tzn. jsou naplánované, ale ještě nejsou zrealizované.

Všechny náměty na výuku jsou zaměřené tak, aby se jich žáci mohli aktivně zúčastnit, prožít si je a udělat si na ně vlastní názor.

3.1. EXKURZE – RUČNÍ PAPÍRNA PAPYREA ZDISLAVA

Cílová skupina: 4. a 5. ročník

Časový rozsah: 4–5 hodin

Organizační forma výuky: terénní výuka – exkurze

Návaznost průřezových témat: vztah člověka k prostředí, řešení problémů a rozhodovací dovednosti, lidské aktivity

Mezipředmětové vztahy: pracovní činnosti, přírodověda

Výukové cíle:

- Žák umí najít turistickou značku.
- Žák ví, z čeho se může vyrobit papír.
- Žák se seznámí s historií výroby papíru.
- Žák chápe a umí popsat výrobu ručního papíru.

Pomůcky: mapa, telefon s GPS (učitel)

Motivace: V hodině vlastivědy seznámí učitel žáky a s tím, že bude uskutečněna exkurze do ruční papírny ve Zdislavě. Půjde se po turistické cestě – po zelené značce. V papírně se žáci seznámí s výrobou papíru a každý bude mít možnost si vyrobit svůj ruční papír. Učitel se může žáků zeptat, zda již byli v ruční papírně, zda ví, kde je? Dále je dobré zjistit, zda někdy šli po zelené turistické značce z Žibřidic do Zdislavy? Z názvu papírny vyplývá, že se jedná o manufakturu. Můžeme si položit otázku, zda se opravdu jedná o manufakturu, jak ji známe z historie?

Postup – realizace: S žáky společně vyrazíme ze školy. Prohlédneme si mapu, abychom se podívali, kudy máme jít (kterým směrem se máme od školy vydat) a po které značce (jakou má barvu) půjdeme. Učitel žákům pomáhá, pokud dojde k potížím ve čtení v mapě. Cesta z Žibřidic do Zdislavy po zelené značce je velmi hezká a různorodá. Jde se kolem pastvin, kde se pasou koně, dále krávy. Dále cesta vede udržovaným lesem. Ve Zdislavě se jde vesnicí a po silnici, protože v obci není vybudován chodník. Samotná papírna je umístěna ve velmi malebné části Zdislavy, za nádražím. Zde už se nás ujímá majitel a provozovatel papírny. Poutavě provází žáky historií psaného slova a postupně vysvětluje, na jaké materiály lidé psali, z jakých rostlin se vyrábělo a odkud se vzal papír, který dnes používáme. Vrcholem exkurze je možnost vyrobit si papír. Žáci jsou podrobně seznámeni s celým procesem výroby. Sami si mohou vyzkoušet jednotlivé stroje a mohou s nimi pod odborným dohledem manipulovat. Mokrý papír si odnášíme zpátky do školy, kde si je rozmístíme ve třídě a čekáme, až doschnou. Cesta zpátky do školy vede již pro všechny známou cestou. Lze ji využít pro pozorování okolí,

jaká architektura se v obci objevuje, jaké rostliny a stromy cestou uvidíme. A také kdo z našich žáků, kteří jsou ze Zdislavy, kde bydlí, když jdeme okolo jejich domu.

Hodnocení: Exkurzi můžeme hodnotit už na cestě zpátky do školy v rámci neřízeného dialogu, kdy žáci sami sdělují své zážitky a postřehy.

Hodnocení probíhá v rámci „hodnocení týdne“, které probíhá vždy v pátek, kdy každý žák má možnost sdělit, co se mu v týdnu ve škole líbilo a nelíbilo, jaká aktivita a proč. Učitel se konkrétně ptá žáků na exkurzi do papírny:

- Co ses dozvěděl zajímavého v papírně?
- Bylo něco, co tě cestou překvapilo?
- Jak se ti dařilo při samotné výrobě papíru?
- Co tě v papírně nejvíc zaujalo?

Reflexe: Exkurze do papírny byla velmi úspěšná. Překvapilo mě, že všichni žáci šli po zelené turistické značce do Zdislav poprvé, i když ve třídě je 5 žáků (z 9), kteří bydlí buď v Žibřidicích nebo ve Zdislavě. Cesta tam a zpět byla dlouhá asi 11 km, všichni žáci ji ušli, i když pro jednoho žáka to bylo obtížné a jeden žák zůstal doma a exkurze se nezúčastnil, protože se šlo pěšky. V papírně jsme byli asi v půlce května. Pan majitel nás při exkurzi upozornil, že je škoda, že jsme nepřišli o týden dřív, že děti mohly mít hezký papír na přáníčko ke svátku matek. Pokud budu tuto aktivitu plánovat příště, naplánuji ji před svátkem matek, abychom si pak mohli vyrobit hezké přání.

K organizaci exkurze patří jistá administrativní zátěž pro učitele, protože musí vytvořit, poslat a vybrat tzv. návratky, ve kterých rodiče žáků informuje o plánované akci a žádá o jejich souhlas. Dále učitel musí vybrat peníze. S výběrem peněz někdy bývají potíže v tom smyslu, že rodiče posílají vysoké bankovky. Tomu lze předejít tím, že učitel požádá rodiče o platbu přesné částky.

Náměty na následující aktivity: Z ručního papíru se může v hodině pracovního vyučování vyrobit hezké přáníčko. V hodině českého jazyka – slohu na něj mohou žáci napsat vyprávění o exkurzi. Při hodnocení týdne na něj mohou žáci napsat své postřehy, co se jim líbilo, co si zapamatovali apod.

3.2. PRÁCE S PRAMENEM – KRONIKA OBCE

Cílová skupina: 5. ročník

Časový rozsah: 2 x 45 minut

Organizační forma výuky: ve třídě

Mezipředmětové vztahy: český jazyk

Návaznost na průřezová témata: poznávání lidí, řešení problémů a rozhodovací dovednosti, občanská společnost a stát, Evropa a svět nás zajímá, princip sociálního smíru a solidarity

Výukové cíle:

- Žák se seznámí s pramenem – kronikou obce.
- Žák se seznámí s dopadem historických událostí na obec, ve které žije.

Motivace:

Postup: Žáky seznámíme s kronikou obce. Vysvětlíme jim, že kronika byla původně napsána v němčině, protože v Žibřidicích před 2. světovou válkou bydlelo mnoho Němců. Kroniku psal obecní kronikář, který zapisoval dění v obci. Dále žákům vysvětlíme, že v kronice jsou zaznamenány historické události, které jsou komentovány z pohledu kronikáře. Z kroniky vybere učitel konkrétní data a události. Jedná se o události těsně před a po 2. světové válce.

Každý žák dostane postupně několik textů. Každý text učitel předem dává žákům do historických souvislostí.

Učitel žáky dále seznámí s tím, že kronika obce Žibřidice začíná dnem 1. ledna 1836 a končí 11. listopadu 1937. Dodatek ke kronice, který popisuje předválečná a poválečná léta, hlavně témata vysídlování a vyhnání v roce 1945/1946 napsal Rudolf Linke, který se narodil v Žibřidicích v roce 1929 a nyní žije v Německu v obci Schwerin. Události, kterým se budeme s žáky věnovat, byly napsány s časovou prodlevou 50 let. Texty jsou předkládány žákům tak, jak jsou napsány v kronice.

Text si společně přečteme. Ke každému textu učitel připraví otázky, na které žáci odpovídají.

K dispozici mají učebnici a notebook, kde mohou hledat odpovědi.

- Rok 1939

Pro Žibřidice mělo tenkrát význam, že se vyhnuly válce. Sotva někdo pomyslel v těchto souvislostech na 2. světovou válku. Nikdo neměl pocit, že se stalo nějaké bezpráví s obsazením Prahy. Život se rychle uspořádal podle německých zákonů. Sedláci produkovali podle doporučení říšského potravinového úřadu. Statek, který se stal roku 1926 majetkem českého pana Dalihoda, převzala opět německá správa.

Dělníci z obce pracovali převážně v továrnách v Liberci a okolí. Nepatrné dodávky záclon, kobereců, punčoch atd. šly do Říše, tenkrát se jí říkalo Stará říše.

Otázky k textu:

- Co stalo dne 15. 3. 1939?
- Proč začaly v obci platit německé zákony?
- Proč převzala německá správa statek pana Dalihoda?

- Válečná léta (1939/1945)

Obyvatelstvo bylo rychle integrováno do německé říše a s tím bylo spojeno, že rukovali brzy první obranyschopní muži do německé armády i do SS.

Většina obyvatel byla po vypuknutí války z úspěchů bleskové války nadšena a oslněna. Průběh války si vyžadoval stále více a více obětí. Zprávy o takzvané „hrdinské smrti“ otců, synů a přátel se v Žibřidicích množily. V některých rodinách dokonce vícekrát, jak např. v rodině Küstnerů otec a syn, v rodině Jahnových (listonoš) dva bratři.

V roce 1941 se zřítilo transportní letadlo JU 52 ve zdislavských kopcích a roztránilo se. Pilot vyvázl se zraněním.

V roce 1944 popravilo komando SS mezi Žibřidicemi a Dubnicí polského zajatce z vedlejší vesnice. Pověsili ho na borovice vedle silnice. Zajatci ostatních okolních vesnic museli tomu přihlížet. Důvod popravky byl neznámý. Čin se hodnotil jako odstrašující příklad. V tichosti vyvolal tento nelidský čin nevoli, veřejně byli lidé zdrženliví.

Otázky k textu:

- Jak válka ovlivňovala život lidí v Žibřidicích?
- Mohli lidé otevřeně říct, co si o konkrétních událostech myslí?

- Poválečná léta (1945/1946)

Ve dnech 4. a 5. května 1945 se konala na dvoře hospody neobvyklá schůze. Přišlo tam mnoho lidí a nálada byla vzrušená a plná starostí. Po prudké diskusi se rozhodlo, že žibřidicítí neopustí vesnici, až přijedou Rusové. Úřady nechaly obyvatelům volné rozhodnutí.

Dne 8. května ještě před vstupem Rudé armády, se zastřelil policista Žibřidic, bydlící v Křížanech, i se svou ženou, dcerou a vnučkou. Totéž spáchal učitel zpěvu a hudby ze Zdislavy. Jména už si nepamatují.

Podle fašistické ideologie nám hrozila smrt, až přijedou Rusové. První kontakty s nepřátelskou armádou probíhaly překvapivě férově. Jen požádali, aby jim uvařili čaj. Další den brzy ráno táhli Rusové dál.

Výsledek 2. světové války byl takový, že ze Žibřidic zůstalo na bitevním poli 31 mužů v nejlepší věku.

Od července do září 1945 bylo v Žibřidicích trojí vystěhování. Většina musela opustit vlast v roce 1946. První dvě rodiny byly vystěhovány v červenci a v srpnu 1945. V ranních hodinách budili ozbrojení muži příslušné rodiny s příkazem jít s nimi. Na sběrných místech byly nakládány na koňské povozy a převezeny přes hranici do Ober-Oderwitzu u Žitavy. Tam byly přenechány svému osudu. Často se stalo, že musel soused svého souseda odvézt na pokyn Národního výboru. Všichni to brali s klidem a s pevným přesvědčením, že se brzy zase vrátí domů, neboť takového bezpráví nemůže existovat. Ale bylo z toho rozloučení od dobrého souseda, přátel a známých navždy.

Třetí transport ze Žibřidic byl v září 1945. Jednalo se o rodiny Franze Henkeho, Rudolfa a Josefa Manna, Johanna a Rudolfa Linkeho, Franze Wirsiga, Josefa Schöbela aj. Při vystoupení na nákladovém nádraží došlo ještě jednou k rabování zavazadel ze strany českého doprovodného personálu.

Brzy přišli další vystěhovalci ze sousedních vesnic. Potom následoval pokyn nastoupit do připravených vagónů, to se odmítalo. Načež se proti žibřidickým postavili čeští vojáci s puškami. Při tolika násilí se postavil Rudolf Mann proti vojákům, rozepnul si košili a říkal: „Střílejte!“ K tomu naštěstí už nedošlo a nastoupilo se.

Otázky k textu:

- Kdo osvobodil Žibřidice?
- Kdo musel po válce odejít z Žibřidic a okolních vesnic?
- Jak bys vysvětlil/a pojem kolektivní vina? Proč k ní dochází?

Hodnocení: Žáci hodnotí, jak se jim pracovalo s texty. Byly srozumitelné? Jak se mi dařilo odpovídat na otázky? Daly se odpovědi najít v textu nebo jsem musel/a hledat na internetu?

Reflexe: Kronika obce Žibřidice je zajímavým pramenem. Díky ní se žáci mohou seznámit s historií obce, protože na internetu ani na webových stránkách obce Křižany toho o této obci moc není. Vybrala jsem období 1939/1946 z toho důvodu, že nejvíc ovlivnilo nynější podobu obce. Dále jsem chtěla, aby se žáci díky textům z kroniky viděli, že historické události se dotýkají života konkrétních lidí.

Náměty na následné aktivity: Místa, která jsou v kronice popsána můžeme reálně navštívit.

3.3. PRÁCE S MAPOU – MAPA ŽIBŘIDIC

Cílová skupina: 4. a 5. třída

Časový rozsah: 90 minut

Organizační forma výuky: venku v blízkosti školy, práce ve skupině

Mezipředmětové vztahy: výtvarná výchova, pracovní vyučování

Návaznost na průřezová témata: vztah člověka k prostředí, řešení problémů a rozhodovací dovednosti, komunikace

Výukové cíle:

- Žák umí správně orientovat mapu podle světových stran.
- Žák zakreslí do mapy objekt na přibližné místo, kde se nachází.
- Žák spolupracuje s ostatními v týmu a dodržuje u toho základy dobré komunikace.
- Žák umí světové strany a dokáže je určit.

Motivace: Žáci jsou každý všední den ve škole v Žibřidicích. Chodí okolo budov a různých objektů, jako je např. zastávka, hasičská zbrojnice, kostel, most přes potok apod. Dostanou mapu. Učitel se žáků zeptá: „Už jste někdy viděli mapu Žibřidic takhle před sebou? Půjdeme ven a budeme s mapou pracovat.“

Postup: Rozdělíme žáky do skupin (je na nás, podle jaké principu – buď se žáci mohou rozdělit sami, ale obvykle se stává, že s některými dětmi nikdo nechce být a může to hned na začátku aktivity navodit negativní atmosféru. Praktičtější je, když žáky rozdělí učitel např. pomocí dřívěk – každý žák má své jméno napsané na dřívku, špachtli).

Každá skupina dostane mapu, kterou si količkem připnou na bílou mazací tabulku. Dále každá skupina dostane stejné zadání – jaké objekty mají zakreslit do mapy. Společně jdeme ven. Před školou je takové náměstíčko, ze kterého je dobrý rozhled po okolí. Je dobře vidět kostel, autobusová zastávka, hostinec, MŠ, obchod a hasičská zbrojnice. Na začátku aktivity, ještě než začnou žáci zakreslovat do mapy, učitel zkontroluje, zda mají mapu dobře zorientovanou. Všichni stojíme u autobusové zastávky, zády k zastávce a čelem ke škole. Každá skupina zakresluje do mapy jednotlivé objekty podle zadání. Učitel do zakreslování nezasahuje. Pokud nějaká skupina bude mít se zakreslováním objektů do mapy potíže, tak se mohou poradit s jinou skupinou. Pokud ani poté nedokážou zakreslit objekt do mapy, poradí se s učitelem.

Hodnocení: Hodnocení probíhá po příchodu zpátky do třídy, žáci si sednou buď na koberec podle skupin, ve kterých zakreslovali do mapy nebo dáme lavice dohromady. Důležité je, abychom všichni viděli na všechny mapy.

Nejdříve zhodnotíme skupinovou práci.

- Jak se ti pracovalo ve skupině? (můžeme použít i formativní hodnocení – semafor)
- Jaká byla moje role při společné práci – zapisovatel, vůdčí, moc jsem se k zakreslování nedostal/a...?

Hodnocení samotné aktivity.

- Jak jsem si poradili se zakreslováním do mapy?
- Věděli jsme si vždycky rady, kam co zakreslit?
- Pokud jsme si nevěděli rady, koho jsme se zeptali?

Reflexe: Žáci jsou zvyklí na to, že na skupinovou práci jsou rozdělováni podle špachtlí, takže samotné rozřazování proběhlo bez negativních emocí. Naopak, pokud jsou k sobě vylosovaní žáci, kteří spolu více kamarádí, tak to přináší pozitivní náladu.

I když se světovými stranami, jejich názvem a směrem, kterým ukazují, žáci zabývají už v nižších ročnících, přesto jim dělají potíže. Žáci zvládnou určit, kde je sever a jih, ale určení východu a západu jim dělá problémy. Přínosem pro tuto aktivitu je, když svítí slunce, takže jim na určení východu a západu může pomoci.

Žáci plní jednak zakreslování objektů a jednak spolupráci ve skupině. Spolupráce v některých skupinách probíhala klidně, v jiných skupinách docházelo k emotivním výměnám názorů, když se nemohli shodnout, kam (na jaké místo na mapě) přesně objekty zakreslit. Pokud se ve skupině nemohli dohodnout, tak na mě žáci volali, abych jim pomohla. Snažila jsem se skupinu uklidnit a navést je na dohodu.

Zakreslování do mapy se žákům povedlo. Sice nebylo vše úplně přesně, ale všechny skupiny zakreslily objekty do mapy úspěšně. Spolupráce ve skupinách probíhala dobře.

Poznámky: S mapou bez popisů je trochu potíže. Nakonec jsem musela mapu překreslit, aby v ní nebyly žádné pomocné popisky.

Náměty na následné aktivity: Mapu můžeme výtvarně zpracovat na výtvarné výchově nebo udělat 3D model na pracovním vyučování.

3.4. ORÁLNÍ METODA – PAMĚTNÍK

Cílová skupina: 4. a 5. třída

Časový rozsah: 45 minut (1 vyučovací hodina)

Organizační forma výuky: ve třídě

Mezipředmětové vztahy: český jazyk - sloh

Návaznost na průřezová témata: poznávání lidí, komunikace

Výukové cíle:

- Dokážu poslouchat souvislé vyprávění.
- Umím položit otázku.

Motivace: Učitel vysvětlí žákům, proč do školy přijde pamětník. Kdo to je? Co nám poví? Výhodou bude, že pokud nás něco zaujme nebo budeme chtít vědět nějaké další podrobnosti, tak se ho můžeme přímo zeptat.

Postup: Ještě, než přijde pamětník do školy, je důležité se s ním aspoň telefonicky spojit a předem se domluvit, o čem bude vyprávět. O nějaké události, či životní etapě, která se vztahuje k vyučovací látce. Pro oblast Žibřidic se velmi hodí např. pamětník, který se do Žibřidic nastěhoval těsně po 2. světové válce nebo zde žije velmi dlouho. Nebo člověk, který bydlí v domě po Němcích, kteří ten dům a rodinu, která v něm žije, pravidelně navštěvuje. Pokud by se podařilo to dobře časově naplánovat, mohli bychom pozvat i původní obyvatele, sudetské Němce.

Třídu upravíme tak, aby se pamětník i žáci cítili dobře. Aby se pamětníkovi dobře povídalo, je vhodné nějaké křesílko. Žákům by se také mělo pohodlně sedět, např. v půlkruhu kolem pamětníka.

Samotné vyprávění by mělo být dlouhé cca 20–25 minut, aby bylo dost času na úvod, samotné svědectví, pokládání otázek a závěr.

Co se týká pokládání otázek, tak učitel tuto možnost předem s žáky probere. Žáci předem ví, jakého tématu se vyprávění bude týkat.

Pokud by žáci měli problém pokládat otázky, pohotově je zastoupí učitel.

Hodnocení: Hodnocení se může ujmout pamětník, který ohodnotí, jak se mu ve třídě líbí, jak se mu vyprávělo, zda ho někdo rušil. Žáci s učitel hodnotí besedu až po odchodu pamětníka. Nemusí to být hned ten den, ale klidně v některém z následujících dní, např. při hodnocení týdne. Žáci hodnotí, jak je vyprávění zaujalo, zda někdy něco podobného slyšeli, např. od svých prarodičů.

Reflexe: Úspěch této metody stojí na konkrétním člověku – pamětníkovi. Je důležité, jak už je uvedeno výše, že je dobré předem se s pamětníkem setkat a odhadnout, zda bude mít nějaký přínos pro žáky. Zda dokáže mluvit jasně a poutavě.

Náměty na následné aktivity: V českém jazyku – slohové výchově žáci mohou napsat sloh o tom, co sami zažili v nějakém historickém milníku. Vhodné téma je „Jak jsem prožil online výuku v době Covid19“.

3.5. PROJEKT: KŘÍŽE, BOŽÍ MUKA, SOCHY

Cílová skupina: 4. a 5. ročník

Časový rozsah: 3 týdny + 4 vyučovací hodiny

Organizační forma výuky: ve třídě, domácí úkol, terénní výuka

Mezipředmětové vztahy: výtvarná výchova, informatika

Návaznost na průřezová témata: sebezpoznání, sebeorganizace, komunikace, řešení problémů a rozhodovací dovednosti, objevujeme svět, lidské aktivity a problémy životního prostředí, vztah k životnímu prostředí, práce v realizačním týmu

Výukové cíle:

- Žák si umí vybrat formu práce (samostatně nebo ve skupině).
- Žák umí klást otázky.
- Žák využívá zdroje a třídí informace.
- Žák si umí naplánovat práci.
- Žák zakreslí objekt do mapy.

Motivace: Učitel mluví s žáky o tom, kudy chodí do školy a co kolem sebe vidí? Dále jim ukáže na interaktivní tabuli obrázky křížů, božích muk a barokních soch. Ptá se žáků, zda něco podobného někdy na cestě do školy viděli? Pokud ano, tak zda ví, co to znamená? Pokud ne, tak učitel žákům vysvětlí, co to je? Dále vede hovor tak, že někdy chodíme stejnou cestou, ale toho, co je kolem nás si nevšímáme. Čím to může být? Např. tím, že něco nás od pozorování okolí ruší, rozhovor s tím, s kým jdeme do školy nebo celou cestu koukáme do mobilu.

Motivujeme žáky, aby se na cestě do školy, na procházce koukali kolem sebe a hledali podobné objekty. Začneme tzv. „Všímavou procházkou“. Na cestě do školy nebo ze školy se konkrétně věnujeme pozorování cesty a jejích okolí.

Postup:

1. Brainstorming – nápady, sdílení.

Žáci si pokládají a odpovídají na otázky, čeho se zadané téma týká. Co to je, jak vypadá kříž, boží muka a barokní sochy? Kde to budeme hledat? Budeme pracovat každý sám nebo budeme pracovat v týmu? Pokud se rozhodneme, že budeme pracovat v týmu, podle jakého klíče se rozdělíme – losování, podle místa bydliště, podle toho, jak se spolu kamarádíme?

Nápady a názory jsou zaznamenávány buď na velký papír nebo na interaktivní tabuli (IT tabule). Je důležité, aby se pak papír pověsil ve třídě, aby byl všem na očích. Záznam z IT tabule se vytiskne a také se vystaví ve třídě.

2. Otázky.

Co nás z tohoto tématu zajímá? Co chceme najít? Co chceme zjistit?

Co konkrétně budeme hledat? Boží muka, barokní sochy, smírčí kříž – vše nebo jen konkrétní objekt?

3. Hledání zdrojů a informací.

Kde to budeme hledat? Na internetu – na mapách. Při procházce – průzkumu obce. Na kole.

4. Plán a dělba práce.

Konkrétní postup každého jednotlivce nebo skupiny. Je potřeba si dobře rozmyslet, pokud pracujeme ve skupině, zda každý dostane svůj úkol (co přesně bude hledat a zpracovávat) nebo zda jednotliví členové skupiny budou pracovat společně. Např. že se v konkrétní dny sejdou a budou pracovat společně buď na počítači nebo společně půjdou po obci a budou hledat dané objekty. Dále je třeba se domluvit, kdo bude fotit.

5. Realizace.

Každý jednatel nebo skupina (záleží na tom, jak se žáci rozhodnou, jak chtějí pracovat) zakreslí do „své“ mapy zadané objekty a také je vyfotí nebo nakreslí.

S žáky je potřeba probrat, jakým způsobem budou pracovat. Jak si chtějí práci naplánovat.

6. Sebehodnocení a hodnocení.

Žáci hodnotí svou práci, práci ve skupině. Hodnotí buď pomocí hodnotícího dotazníku nebo podle semaforu. Je dobré zvolit takový způsob hodnocení, na který jsou žáci zvyklí z běžného vyučování.

7. Společná práce.

Každá skupina pracovala na své části projektu. Ve škole pracují všechny skupiny dohromady. Tvoří společnou mapu. Jsou dvě možnosti, jak tuto aktivitu realizovat. Máme údaje ze tří obcí a jejich okolí: z Křižan, z Žibřidic a ze Zdislavy. Každá skupina vytvořila mapu. Ve škole buď můžeme údaje ze tří map překreslit na společnou mapu nebo jednotlivé mapy spojit dohromady.

8. Ohlédnutí se za projektem.

Po nějakém čase (po měsíci, na konci školního roku) je dobré se k projektu vrátit a znovu probrat jednotlivé kroky jeho realizace. Společně sdílet své dojmy a zážitky.

Hodnocení: Hodnocení probíhá už v rámci projektu.

Reflexe: Projekt, který je od začátku v rukách žáků, vykazuje vyšší míru vnitřní motivace, protože žáci mají vliv na svou práci, na metodu, jakou budou daný projekt zpracovávat. Třída se učí pracovat se strukturou (téma, výstup). Žáci si zkusí, jak postupovat na společném projektu (hlasování, losování, spolupráce). Učí se, jak argumentovat a obhajovat své nápady, co bude v projektu a co ne.

Projekt má svá rizika:

- Učitele může zaskočit téma nebo výstup.
- Obsah projektu není pevně v rukou učitele.
- Projekt se nemusí povést.
- Mezi žáky může během realizace projektu docházet k neshodám a hádkám.

Náměty na následné aktivity: Prvotní a konečnou podobu mapy lze zpracovat v hodině výtvarné výchovy. Stejně jako výtvarné zpracování (kresba a malba).

Na hodině informatiky si žáci mohou najít a vytisknou mapu, se kterou budou pracovat při realizaci projektu.

3.6. REFERÁT: ODKUD POCHÁZÍ MOJI PŘEDCI?

Cílová skupina: 5. třída

Časový rozsah: 45 minut (vyučovací hodina)

Organizační forma výuky: badatelský úkol, společná práce

Mezipředmětové vztahy: informatika

Návaznost na průřezová témata: rozvoj schopností poznávání, sebepoznání a sebepojetí, poznávání lidí, komunikace

Výukové cíle:

- Žák se umí zeptat a zjistí informaci.
- Žák najde na mapě a vyznačí místo, které zjistil.

Motivace: U této aktivity je důležité, aby učitel žáky dobře namotivoval, protože velká část jejich úkolu bude probíhat v rámci domácího úkolu. Učitel se ptá žáků, zda ví, odkud jejich rodina pochází? Kde se narodili jejich prarodiče? A jejich rodiče? Je důležité zjistit přesné místo. Proč se moji předci přestěhovali právě do Žibřidic? Jaký příběh se kolem toho odehrává?

Postup: Žáci dostanou za úkol zjistit, odkud pochází jejich prarodiče? Musí se doma zeptat babičky a dědy, odkud (z jaké obce) se do Žibřidic přistěhovali? Dále mají za úkol zjistit, jak samotné stěhování probíhalo? Do jakého domu se v obci nastěhovali? Bydlí tam dodnes nebo se v rámci obce přestěhovali? Bonusem této aktivity je, pokud se žákům podaří zjistit nějakou zajímavou nebo vtipnou historku.

Po zjištění potřebných informací následují společná aktivita ve škole. Společně zakresluje do mapy jednotlivá místa, odkud naši předci přišli. Podle velikosti obcí, odkud prarodiče pochází, volíme mapu.

Společně pak sledujeme, odkud pocházíme, Zda každý odjinud, nebo ze stejné oblasti nebo dokonce z jedné obce. Někteří mohou také pocházet z jiného státu.

Hodnocení: Žáci hodnotí domácí úkol:

- Jak se mi dařilo zjistit, odkud pochází moje rodina?
- Věděl/s jsem, kde leží obec, odkud pochází moji prarodiče?

Reflexe: Pro žáky jsou Žibřidice, Křižany a Zdislava domov. Většina z nich se bydlí od narození. Je velmi zajímavé vidět jejich reakce, když zjistí, že jejich předci se narodili a žili jinde. Dosud jsem se neseťkala s žákem, jehož rodina by zde žila i před válkou.

3.7. REFERÁT: ZÁJÍMAVÁ OSOBNOST NAŠÍ OBCE

Cílová skupina: 5. třída

Časový rozsah: samostatná práce, 10 minut prezentace

Organizační forma výuky: badatelský domácí úkol, třída

Mezipředmětové vztahy: český jazyk - sloh

Návaznost na průřezová témata: rozvoj dovedností, sebeorganizace, poznávání lidí, komunikace, občanská společnost a škola

Výukové cíle:

- Žák ví, kdo je zajímavá osobnost v obci.
- Žák umí vymyslet otázku.
- Žák umí klást otázky a zaznamenat odpověď.
- Žák odprezentuje svůj referát.

Motivace: Žáci ví, kdo je prezidentem České republiky. Mají svého oblíbeného herce, zpěváka nebo youtubera. Udělat rozhovor s prezidentem nebo youtuberem je pro nás obtížné, protože se k takovému člověku budeme těžko dostávat. I v obci, kde žijeme jsou zajímaví lidé, se kterými můžeme udělat rozhovor a zeptat se na jejich práci a záliby. Učitel se žáků ptá: „Kdo může být v naší obci zajímavý?“ Vede žáky k tomu, aby se zamysleli nad tím, kdo má v obci nějakou funkci (starosta, náčelník dobrovolných hasičů, předsedkyně Klubu rodičů a přátel školy, ředitelka školy atd.) nebo vede nějaký zájmový kroužek (trenér fotbalistů, vedoucí hasičského kroužku, člen spolku seniorů) nebo nějaká osobnost, která má v obci chalupu (bubeník ze skupiny Slza).

Otázky, které žáci pokládají:

Jméno, příjmení a profese, případně, co daný člověk dělá v obci jsou pro všechny předem dány.

- V jakém znamení se narodil/a?
- Kolik mu/ji je let?
- Kolik má dětí?
- Jakého má domácího mazlíčka?
- Čím chtěl/a být, když byl/a malý/á?
- Jaké je jeho/její nejoblíbenější jídlo?
- Kam chce jet na dovolenou?

Postup: Každý žák si vybere člověka z obce, který je z nějakého důvodu zajímavý a udělá s ním rozhovor. Pokud žáci neví, jak si ho mají vybrat, učitel jim pomáhá. Praktické je, pokud je to

někdo, koho děti znají. Nebudou se stydět ho oslovit. Může to být někdo z rodiny nebo soused, kdo pracuje pro obec nebo vede nějaký spolek.

Každý žák si vymyslí jednu otázku, která by ho zajímala. Otázky budou mít všichni žáci stejné, ty budou pokládat své vybrané osobnosti. Žáky dále vedeme ve způsobu zpracování referátu. Každou otázku si napíší na samostatný papír (praktický je rozměr něco mezi A6 a A5). A na ten samý papír napíší odpověď.

Samotné přednesení referátu je pak jednoduché a přehledné, protože žák se ve svých odpovědích neztrácí, pouze „listuje“ ve svých poznámkách.

Hodnocení: Po každé prezentaci každého žáka nejdříve hodnotí spolužáci. Hodnotí, jak se jim líbil výběr osobnosti a samotná prezentace? Co je v rozhovoru zaujalo? Jakou známkou ohodnotí prezentaci?

Žák hodnotí svou práci. Jak si vybral člověka, se kterým udělal rozhovor? Provázely jeho práci nějaké obtíže? Co ho v rozhovoru zaujalo?

Společně na závěr zhodnotíme, co jsme se o dané osobnosti dozvěděli?

Reflexe: Tato aktivita může být pro některé žáky obtížná v tom, že musí oslovit dospělého člověka. Pokud žák nemá v rodině někoho, kdo se angažuje v obci a mohl by tak být zajímavý pro referát, může to pro začátek znamenat komplikace. Učitel by měl jednotlivé kroky žáků monitorovat a mít v zásobě osobnosti, se kterými mohou žáci rozhovory udělat. Mohou to být např. jiní učitelé na škole nebo externí spolupracovníci školy nebo rodiče žáků školy.

Při kladení otázek do rozhovoru je dobré se na začátku rozmyslet, zda je učitel bude korigovat nebo zda je nechá na žácích. Obě varianty mají své výhody a nevýhody. Pokud učitel určuje, na co se žáci mají ptát, může tím snižovat motivaci žáků. Pokud si žáci sami určí, na co se chtějí ptát, může se stát, že se toho o dané osobnosti moc nedozvíme. Není dobré předem předjímat, jak rozhovory dopadnou, ta pak můžeme udělat u hodnocení.

Náměty na následné aktivity: Rozhovory můžeme přepsat na počítači v rámci informatiky a dát je na školní nástěnku.

3.8. SKUPINOVÁ PRÁCE (KOSTELY)

Cílová skupina: 4. a 5. ročník

Časový rozsah: 1 x 45 minut ve třídě; badatelská práce, 5-10 minut prezentace ve třídě

Organizační forma výuky: terénní výuka, skupinová práce ve třídě

Mezipředmětové vztahy: český jazyk, čtení

Návaznost na průřezová témata: Komunikace, vztah člověka k prostředí, práce v realizačním týmu.

Výukové cíle:

- Žák ví, podle čeho se pozná kostel.
- Žák umí vysvětlit, k čemu kostel slouží.

Motivace: Žáky je potřeba u této aktivity dobře namotivovat, protože část aktivity budou muset udělat jako badatelský úkol, samostatně ve skupině. Vzhledem k tomu bych se vůbec nebála žáky motivovat nějakou odměnou – společný výlet do Hop Areny zakončený společným obědem ve fast foodu, nějaký dárek nebo sladkost.

Postup: Žáci jsou rozděleni do skupin podle místa bydliště, tzn. do tří skupin – Žibřidická, Křižanská a Zdislavská. První část úkolu probíhá ve škole, kdy jsou žáci seznámeni s úkolem, který je čeká. Učitel žákům ukáže stavbu kostela (obrázek na interaktivní tabuli) a společně hledáme, podle čeho se pozná kostel.

Žáci dostanou společný list, který společně vyplní. Na listu jsou napsané otázky: Máme v obci kostel? Podle jaké světky se kostel jmenuje? Probíhají v kostele mše? Pokud ano, tak kdy – den a čas? Vyfoťte kostel nebo nejděte jeho obrázek a nalepte ho na pracovní list. Ve škole si ho společně procházíme, pokud mají žáci nějaký dotaz, tak učitel ho zodpoví. Je velmi důležité, aby žáci věděli, co mají dělat.

Hodnocení: Žáci si navzájem hodnotí své pracovní listy. Porovnávají, jak se zadaného úkolu zhostili, co zjistili. Při hodnocení práce je důležité zjistit, jestli se na vypracování podílela opravdu celá skupina nebo jestli úkol vypracoval jeden nebo dva žáky za celou skupinu. To je důležité při hodnocení zohlednit. Dále je dobré zjistit, proč se někteří žáci do společné úkolu nezapojili. Pomáhali žákům rodiče? Pokud ano, je dobré žáky ujistit, že to není vůbec chyba, naopak se tím mohou podpořit vztahy v rodině.

Reflexe: Tato aktivita je náročnější než ostatní hlavně v tom, že velká část vypracování je na žácích samotných. Kladem této aktivity je, že si ji žáci mohou splnit kdy chtějí, práci si mohou rozvrhnout sami. Nevýhodou je, že pokud žáci nejsou zvyklí samostatně pracovat mimo školu, tak se může stát, že úkol nesplní, pokud se ve skupince neobjeví aspoň jeden žák, který zadaný úkol udělá i za ostatní. Na to je třeba myslet při hodnocení.

Náměty na následné aktivity: Ve výtvarné výchově mohou žáci namalovat „svůj“ kostel. Ve slohu žáci napíšou vyprávění o tom, jak společně pracovali na zadaném úkolu a zda při tom zažili nějakou zajímavou nebo vtipnou situaci.

3.9. VLASTIVĚDNÁ VYCHÁZKA (DUŠIČKY – HŘBITOV)

Cílová skupina: 4. a 5. třída

Časový rozsah: 2 x 45 minut (2 vyučovací hodiny)

Organizační forma výuky: terénní výuka

Mezipředmětové vztahy: výtvarná výchova, matematika, český jazyk

Návaznost na průřezová témata: Rozvoj schopnosti poznávání, řešení problémů a rozhodovací dovednosti, objevujeme svět, multikulturalita, princip sociálního smíru.

Výukové cíle:

- Žák pozná hřbitov.
- Žák rozumí, jak se má na hřbitově chovat.
- Žák ví, že kolem úmrtí existují rituály – pohřeb, rozloučení.

Motivace: Motivací pro tuto aktivitu je jednak možnost strávit čas venku a jednak navštívit místo, kam obvykle a často nechodíme.

Postup: Je praktické, když tato aktivita proběhne v jeden den. Jednu vyučovací hodinu se věnujeme povídání o tom, jaké rituály provází smrt, úmrtí. Necháme žáky, aby se spontánně zapojili do aktivity tím, že sami začnou mluvit o tom, zda jim v rodině někdo zemřel, zda byli na pohřbu. Pokud žáci tímto způsobem nereagují, tak vyprávění vede učitel a sděluje své zážitky a zkušenosti. V této první hodině žáky seznámíme s tím, co budeme na hřbitově dělat. Na hřbitově jsou staré německé hroby, které zde zůstaly po obyvatelích, kteří zde v Sudetech žili. A jsou zde i nové hroby obyvatel, kteří zde bydleli po 2. světové válce.

Další vyučovací hodinu jdeme společně na hřbitov v Žibřidicích. Ještě, než vstoupíme na hřbitov, tak se žáci seznámí s tím, že jsou určitá prostředí, kde se očekává nějaký způsob chování. Jedním z takových prostředí je hřbitov. Zde mluvíme potichu, neběháme, nekřičíme. Každý žák má u sebe papír a tužku a má za úkol opsat z jednoho německého hrobu jméno, datum narození a datum úmrtí.

Učitel žákům ukáže, jak vlastně takový německý hrob vypadá. V Žibřidicích je to velmi snadné, protože na hřbitově zůstali německé hroby po obvodu hřbitovní zdi. Některé hroby jsou dobře zachovalé, ale některé jsou velmi zničené. Je důležité na to žáky upozornit a vyzvat je k tomu, aby se zamysleli nad tím, proč to tak je? Dalším úkolem je, že pokud si žák vybere hrob, ze kterého opisuje informace, tak si zajistí, aby učitel jeho hrob vyfotil. Žáci se mohou po hřbitově volně pohybovat.

Když mají žáci opsány informace z hrobu, mají možnost si hřbitov prohlédnout. Ve třídě obvykle bývají žáci, kteří zde mají hroby své rodiny – leží jim tady příbuzní. Rádi se pochlubí a chtějí ho ukázat.

Vhodným obdobím pro tuto aktivitu je doba na začátku listopadu. Hroby jsou po Dušičkách krásně vyzdobeny, a to dobře působí na žáky.

Po příchodu zpátky do třídy učitel stáhne fotky hrobů staženy do počítače a promítne je na interaktivní tabuli. Žáci k jednotlivým hrobům přiřazují své zápisky. Učitel se dotazuje, jaké tam je jméno, kdy se narodil a kdy zemřel? Kolik mu bylo let? Pokud je pro žáky obtížné přečíst jméno, tak je učitel provází čtením neznámých písmen. Žáci podle letopočtu narození a úmrtí počítají, kolika let se daný člověk dožil.

Hodnocení: Žáci hodnotí sami svou práci. Jak se jim pracovalo? Jak se jim četla jména na hrobech? Podle čeho si vybrali hrob, ze kterého opsali informace?

Reflexe: Obce, ve kterých žáci žijí byly součástí Sudet. Německé obyvatelstvo z této oblasti muselo po 2. světové válce odejít a na jejich místo přišli předci našich žáků. Pro žáky to bývá velkým překvapením, že zde žili Němci. Na hřbitově, když vidí hroby s německými nápisy, tak je to pro ně hmatatelnější a tím pádem i pochopitelnější.

Náměty na následné aktivity: V hodině matematiky žáci počítají, kolik let žili lidé, kteří jsou v daných hrobech pohřbeni. Porovnávají jejich věk, zda se dožívali podobného věku. Kdo se dožil nejméně let a kdo žil nejdéle. Dále mohou srovnat nebožtíky podle věku dožití.

4. ZÁVĚR

Závěrečná práce měla poskytnout ucelený pohled na metody výuky, které obecně platí a na jejich konkrétním použití ve vlastivědě. Šlo mi o to, ukázat, jak se dají obecné formy prakticky a na konkrétním místě použít. Odborná literatura nabízí mnoho různých metod a forem, které se dají použít ve výuce. Je na každém učiteli, jaké metody si vybere, ověří a bude používat ve své praxi.

Na základě poznatků z odborné literatury a vlastní praxí jsem vytvořila metodický soubor 9 konkrétních aktivit, které jsem použila ve výuce vlastivědy. Mým cílem bylo vytvořit takový soubor forem výuky, který by obohatil žákům výuku vlastivědy a zároveň by jim ukázal, že i v místě, kde bydlí, je mnoho zajímavostí, které si zaslouží jejich pozornost. Tyto formy mohou nabídnout žákům dostatečný prostor pro jejich zapojení a realizaci a nabyté poznatky a zkušenosti mohou uplatnit i v jiných předmětech.

Když jsem začala učit v Žibřidicích, byla jsem zklamaná z toho, že můžeme s žáky podnikat pouze omezené aktivity. Při realizaci jednotlivých aktivit jsem ale byla mile překvapena, kolik zajímavosti je v obci Žibřidice. Žáci nejvíce oceňovali terénní výuku, při které je jasný záměr a činnost. Ze své zkušenosti vím, že je pro žáky důležité propátrat okolí svého bydliště, upozornit je na objekty a lidi, které mívají a považují je za součást jejich každodenního života. Naučit je, být pozorný ke svému okolí, všimnout si světa kolem sebe. Vážít si odkazu svých předků i lidí, kteří zde žili před námi a museli nedobrovolně odejít. Poučít se z chyb minulosti a pokusit se je znovu nedělat.

SEZNAM LITERATURY:

- ČAPEK, R., 2019. *Moderní didaktika*. Praha: Grada Publishing, ISBN 978-80-247-2450-7
- ČAPKA, F., 2021. *Vlastivěda 5 - Významné události nových českých dějin (učebnice a pracovní sešit)*. Nová škola, s.r.o.
- ČÁP, J., 1980. *Psychologie pro učitele*. Praha: SPN.
- ČÁP, J., 1993. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-7066-534-3
- KRATOCHVÍLOVÁ, J., 2006. *Teorie a praxe projektové výuky*. Brno: Pdf MU, Lipka. ISBN 978-80-210-8164-2
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2013. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1284-0
- MATUŠKOVÁ, A., 1998. *Cvičení z didaktiky vlastivědy*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity. ISBN 80-7082-482-4
- MŠMT, 2021. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Praha.
- NAVRÁTILOVÁ, K., BUJNOVÁ, E., IVANOVIČOVÁ, J., 2002. *Vlastivěda na I. Stupni základnej školy: Vybrané kapitoly z didaktiky vlastivědy*. Pedagogická fakulta univerzity Konštantína filozofa v Nitre.
- RŮŽIČKOVÁ, J., 1997. *Didaktické inspirace, Z odkazu metodiky a didaktiky dějepisu předchozích desetiletí*. ASUD.
- SIEGLOVÁ, D., 2019. *Konec školní nudy: didaktické metody pro 21. století*. Grada. ISBN 978-80-271-2254-7
- STARÝ, K., STARÁ, J., 2017. Studie výuky dějepisného učiva na 1. stupni ZŠ. *Pedagogická orientace*, roč. 24, č. 1, str. 6-29.
- STŘÍBRNÁ, I. a kol., 2021. *Vlastivěda 4 - Hlavní události nejstarších českých dějin (učebnice a pracovní sešit)*. Nová škola, s.r.o.
- SVOBODOVÁ, H. a kol., 2019. *Koncepce terénní výuky pro základní školy*. Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-9246-4
- VANĚK, M., MÜCKE, P., 2011. *Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie*. Praha: FHS UK – ÚSD AV ČR. ISBN 978-80-246-2931-5
- VAVRDOVÁ, A., 2009. *Didaktika vlastivědy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 807-06-7800-3
- VAVRDOVÁ, A., 2002. Příprava studentů učitelství 1. stupně ZŠ pro výuku vlastivědy. *E-pedagogium* [on-line], roč. 2, č. 1. [cit. 23.10. 2022]. Dostupné na: <http://epedagog.upol.cz/eped1.2002/clanek07.htm>. ISSN 1213-7499.
- ZOUHAROVÁ, D., 2012. *Regionální učebnice: metodika tvorby regionální učebnice jako výchovně-vzdělávacího prostředku regionální výuky*. Brno. ISBN 978-80-87604-93-9

Oficiální stránky obce Křižany [online]. Obecní úřad Křižany [cit. 23.10. 2022]. Dostupné z: <https://obeckrizany.cz/>.

Oficiální stránky městyse Zdislava [online]. Městys Zdislava [cit. 23.10. 2022]. Dostupné z: <https://www.mestyszdislava.cz/>.